

*Мілова О. Є.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської філології та перекладу
Київського університету імені Бориса Грінченка
Дрогвоз А. А.,
магістрант
Київського університету імені Бориса Грінченка*

СКОРОЧЕННЯ ЯК ХАРАКТЕРНА РИСА ВІЙСЬКОВОГО ТЕКСТУ І ШЛЯХИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. У статті визначено особливості та специфічні риси військового тексту. Охарактеризовано основні риси передачі змісту скорочень, що властиві військовим текстам. Розглянуто і структуровано класифікацію способів перекладу аббревіацій у військових текстах.

Ключові слова: військовий переклад, військові матеріали, військова номенклатура, військові терміни, спеціальні скорочення, умовні позначення, аббревіації.

Постановка проблеми. З початком інтенсивного розвитку засобів масової інформації, розповсюдження інформації й одночасно з тенденцією до її стислості скорочення та аббревіатури стали зручним засобом комунікацій, вони полегшують запам'ятовування довгих назв і разом із тим функціонування чужих назв без потреби їх розгортання й пояснення. Скорочені лексичні одиниці залишаються в багатьох аспектах загадкою в лінгвістичному плані, оскільки під ними варто розглядати такі фундаментальні проблеми, як проблема структури слова та його значення, проблема морфеми тощо. Переклад скорочень та аббревіатур у військових текстах завжди був важливою темою для вивчення, але протягом останніх десятиліть йому приділяється особлива увага, що зумовлює високий ступінь актуальності обраної теми дослідження.

Проблематика військового перекладу було предметом досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, до яких можна зарахувати В.П. Нікішину, М.О. Зайцеву, О.Р. Четверікова, С.Я. Ермоленка, С.П. Бібіка, О.Г. Тодора, В.І. Карабана, Л.Н. Беляєва й інші.

Метою дослідження є визначення особливостей військових скорочень і шляхи їх передачі українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спеціальні види перекладу можуть поділятися на різні види, одним із яких є військовий текст. Специфіка перекладу військових текстів має виражену інформаційну особливість. Це пояснюється необхідністю максимально чітко й точно передавати зміст військових текстів без використання додаткових смислових зворотів і складних лексичних конструкцій.

Основні принципи, способи, прийоми та методи перекладу загалом і спеціального перекладу зокрема притаманні й військовому перекладу. Однак, як зазначає В.П. Нікішина, з огляду на іншу комунікативно-функціональну спрямованість, цьому виду перекладу притаманні спеціальні риси, пов'язані з особливостями стилю, лексики та граматики мови військових матеріалів [1]. У військовому перекладі дуже велике значення має точність перекладу, оскільки перекладений матеріал може слугувати основою для прийняття важливих рішень, проведен-

ня військових операцій тощо. Тому адекватність перекладу військових матеріалів передбачає не тільки точну передачу змісту матеріалу, а й ретельну передачу його структурної форми, послідовності викладу та низку інших факторів, які можуть уважатися непотрібними, формальними, але мають велике значення для військового фахівця. Наприклад, у бойових документах – порядок пунктів і підпунктів, їх позначення (арабськими цифрами та літерами латинського алфавіту), точність передачі дат і часу, координат, географічних назв, нумерація й найменування частин і підрозділів тощо [1].

М.О. Зайцева відзначає, що терміни в мові (тобто слова та словосполучення, що створюються або запозичуються для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів) виникають у результаті прагнення мови до максимально стислої й точної передачі інформації, тобто до такої точності, яка могла б виключати можливість суб'єктивного її тлумачення. Це особливо відображено у військових текстах, тому що їх насиченість термінологією вимагає від перекладача відмінного знання не тільки іноземної військової термінології, а й адекватної української військової термінології та вміння правильно нею користуватися. Звідси випливає, що певні труднощі виникають під час перекладу у військових текстах термінів. Варто пам'ятати, що термін, як правило, перекладається відповідним терміном іншої мови, тому такі прийоми, як синонімічні заміни, описовий переклад, використовуються тільки тоді, коли в мові немає відповідного терміна для перекладу [2, с. 96–102].

Велика кількість військових термінів представлена у вигляді аббревіатур. На думку О.Р. Четверікова, явище аббревіації відображає дух нашої динамічної епохи й пояснюється необхідністю передати якнайбільше інформації за коротким проміжком часу. Переклад військових скорочень передбачає формулювання термінів однієї мови в іншій. Аббревіатури частково представляють назви організацій, об'єднань і навчальних закладів. Наприклад, BGB (US Navy and Marines) – Big Gray Boat. Refersyo large ships, e.g. carrier sand battle ships that are gray in color – велике військово судно; AAE – Artillery Accuracy Effectiveness – ефективність роботи артилерії [3, с. 124–128].

Для доповнення до вищевикладеного Л.Н. Беляєва відзначає, що аббревіатури можуть утворювати різні групи. Вони бувають, наприклад, ідентичні, неаббревіатурні, можуть складатися з літер і цифр, просто з літер, а також запозичені з третьої мови. В англійській мові існують навіть так звані аббревіатури-слова. Їх ще називають смисловими аббревіатурами [4, с. 125].

Основні найбільш уживані сучасні аббревіатури та інші скорочення завжди фіксуються в додатку, розташованому

у великому словнику. Саме тому перекладач має змогу проконсультуватися й розшифрувати лексичне утворення. Але може трапитися так, що скорочення не буде зафіксоване в словнику. У такому випадку необхідно передусім звернутись до контексту і спробувати самому його розшифрувати. Розшифрування маловідомих скорочень – це дуже кропіткий і непередбачуваний процес. Тут можуть знадобитись і додаткова література, і навіть консультація спеціаліста. Знайшовши розшифрування й переклад скорочення в словнику або особисто його розкодувавши, перекладач може застосовувати це лексичне утворення в тексті перекладу [4, с. 198].

У військових документах у великій кількості можна також зустріти умовні позначення документів, організацій, органів. Такі позначення слугують указівником на певний документ, тобто з метою економії місця та збереження неперервності викладу думки (назви документів, як правило, громіздкі й можуть впливати на хід думки) назви скорочують до умовних букв і цифр. Лексика військових і технічних матеріалів характеризується використанням великої кількості скорочень. Абревіація полягає в забезпеченні передачі максимальної кількості інформації (сислового змісту) при мінімальному використанні матеріальної оболонки мови (звукової оболонки і графічної форми), тобто в підвищенні ефективності комунікативної функції мови [5, с. 133].

У військовій літературі скорочення залежно від кількості компонентів діляться на одно-, дво-, три-, чотири-, п'ятикомпонентні й більше. Наприклад, однокомпонентні Ju – July, двокомпонентні RJ – Road Junction, трикомпонентні SAC – Strategic Air Command, чотирикомпонентні FEBA – Forward Edge of the Battle Area, п'ятикомпонентні LACAS – Low Altitude Close Air Support. Скорочення також можна поділити на графічні та лексичні. В.В. Борисов зазначає, що графічні скорочення використовуються тільки в письмовій мові й реалізуються в усному мовленні повною формою тих компонентів, які вони представляють у тексті: FA – Field Artillery. Лексичні скорочення включають SvcPlt – service platoon (зводообслуговування); складноскорочені слова transceiver – transmitter + receiver (приймач); абревіатури [5, с. 132–135].

Абревіатури поділяються на звуколітерні абревіатури та акроніми. В усному мовленні звуколітерні абревіатури вимовляються відповідно до алфавітного порядку й за назвою букв: ICR intelligent character recognition (інтелектуальне розпізнавання символів). Акроніми утворюються тільки з перших букв слів і реалізуються в усному мовленні відповідно до правил вимови, прийнятих для звичайних слів, що вимовлені як єдине слово, а не за окремими літерами: HIPEG [ˈhaɪpeg] – High Performance External Gun – швидкострільна авіаційна гармата ХАЙПЕГ, LAMP – Linux Apache MySQL PHP.

Скорочуватися можуть як однокомпонентні, так і багатоконпонентні терміни. Виходячи з напрацювань В.І. Карабана, можемо зробити висновок, що скорочення в англійській мові можуть писатися по-різному: великими та малими буквами, з крапками й без них, разом та окремо, зі знаком дробу або з лігатурою (&, @) [6]. Істотним для перекладу є й те, що скорочення можуть виконувати реченні в різні синтаксичні функції, отримуючи при цьому відповідне морфологічне оформлення відповідно до правил англійської граматики. Тобто скорочення беруть закінчення множини, форму присвійного відмінка, форму минулого часу, приєднують афікси, оформляються артиклем. Усе це також ускладнює їх розумін-

ня й переклад. Особливу складність становить те, що значення скорочення може не збігатися зі значенням термінів у їх повній формі. Наприклад, терміни Military Police – військова поліція, Women's Army Corps – жіноча допоміжна служба сухопутних військ – є назвами певних організацій, а скорочення від цих термінів позначають члена цієї організації: an MP – військовий поліцейський, а WAC – військовослужбовець жіночої допоміжної служби сухопутних військ [6, с. 449–450].

Сьогодні скорочення утворюються з особливою легкістю, що призводить до додаткових труднощів, які ускладнюються ще й тим, що деякі скорочення мають кілька десятків зареєстрованих значень. Наприклад, скорочення A має 60 різних значень в англійській мові, B – 42, CA – 17 тощо. Крім того, існують незареєстровані й неофіційні значення цих скорочень.

Під час перекладу скорочення варто насамперед звернутися до словників. Однак жоден словник не може дати повний список скорочень, які можуть зустрітись в матеріалах. Тому необхідно знати основні прийоми перекладу скорочень. По-перше, необхідно ретельно вивчити контекст, із якого спробувати визначити загальне значення скорочення. Іноді розшифровка дається під час його першої згадки. По-друге, доцільно провести ретельний аналіз структури скорочення й розшифрувати його компоненти.

Науковці С.Я. Єрмоленко, С.П. Бирик, О.Г. Тодор розглядають такі способи передачі змісту скорочень [7, с. 119]:

а) повне запозичення англійського скорочення в латинських літерах. Цей спосіб зазвичай використовується під час передавання номенклатурних позначень. Наприклад, UT (Underwater Training) – підводний човен для навчальних цілей – в українській мові може бути переданий як УТ. Методом прямого запозичення українською мовою можуть перекладатися марки літальних апаратів (B737-200, ATR-42, DC-8-54), авіаційних – au1085 au1076 – двигунів (RTM322, TRE331-14, JT15D-4), пілотажно-навігаційного обладнання (AN/AC182, LRN500, ASR360);

б) транслітерація. Наприклад, ARTRAC (Advanced Real-Time Range Control) – перспективна система управління «Артрак» з автоматичним перетворенням у реальному масштабі часу одержуваних під час радіосупроводу сигналів FORTRAN (Formula Translation) – процедурна алгоритмічна мова «Фортран»;

в) транскрибування. Наприклад, скорочення SAGE (semi-automatic ground environment) – наземна напівавтоматизована система управління засобами ППО – передається українською мовою як СЕЙДЖ. EAGLE (Elevation Angle Guidance Landing Equipment) – посадковий радіомаяк «Ігл» з управлінням по куту місця;

г) звуколітерне транскрибування. Наприклад, CAD (Computer-Aided Design) – САПР (система автоматизованого проектування); RCS (Radar Cross Section) – ЕІП (ефективна площа розсіювання повітряної цілі); VLSI (Very Large Scale Integration) – НВІС (надвелика інтегральна схема);

д) переклад порожнистої форми. Наприклад, ALFCE (Allied Land Forces, Central Europe) перекладається як ооб'єднані сухопутні війська НАТО на центральноєвропейському напрямку;

е) переклад і переписування. Наприклад, POINTER (Partial Orientation Europe) перекладається українською мовою як канадський інтерферометр з частковою орієнтацією поінтерів;

ж) переклад повної форми і створення на його основі українського скорочення. Наприклад, CIA (Central Intelligence Agency) перекладається українською мовою як Центральне розвідувальне управління й має скорочення ЦРУ;

з) передача англійського скорочення описовим методом. Описовий переклад повинен повністю виявляти технічну сутність скорочення, наприклад: WIDE (Wide-angle nfinity Display Equipment) – призначена для наземних тренажерів ширококутна система сортування повідомлень від ЕОМ візуальної інформації повітряної ситуації.

Крім того, автори англійської військово-технічної літератури широко використовують різні скорочення, які абсолютно неживані в українській мові, наприклад: d.c. (Directcurrent) – постійний струм; a.c. (Alternatingcurrent) – змінний струм; s.a. (Sectionalarea) – площа поперечного перерізу; b.p. (Boilingpoint) – точка кипіння.

Отже, на основі викладеного можна сказати, що скорочення в англійських військових текстах під час перекладу повинні розшифровуватися й даватися повним позначенням. Поряд зі скороченнями у військових матеріалах для позначення зразків озброєння й бойової техніки широко використовуються умовні індекси (літерні та цифрові) позначення й умовні знаки, які в письмовому перекладі зазвичай не перекладаються, однак за необхідності перекладу можуть викликати певні складнощі. Зазначені вище особливості скорочень в англійських військових текстах свідчать про те, що вони являють собою специфічний мовний матеріал, який багато в чому відрізняється від звичайних лексичних одиниць, що має враховуватися під час роботи з ними.

Висновки. Отже, у відтворенні аббревіатур і скорочень у військовій галузі застосовуються різні способи перекладу. Для перекладу аббревіатур і скорочень, які використовуються в англійських військових текстах (транслітерація, транскрибування, повне запозичення, звуко-літерне транскрибування, переклад повної форми, переклад повної форми й створення на його основі українського скорочення), найчастіше використовується переклад відповідною повною формою слова або словосполученням. Цей вид перекладу використовують тоді, коли в мові перекладу відсутній відповідник скорочення. Перекладачеві необхідно мати загальне уявлення про авіацію й авіаційну термінологію, враховувати явище галузевої омонімії, бути готовим до описового перекладу. Для розшифрування скорочень застосовуються такі методи: аналіз контексту, використання словників скорочень та інших допоміжних

матеріалів і довідників, аналіз структури скорочень, використання аналогій.

Література:

1. Нікішина В. Особливості перекладу аббревіатур та інших скорочень. URL: http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1041 (дата звернення: 20.04.2018).
2. Зайцева М.О. Особливості перекладу термінів у текстах на військову тематику. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9 «Сучасні тенденції розвитку мов». 2013. Вип. 10. С. 96–102.
3. Четверікова О.Р. Лінгвістичні та перекладацькі відмінності термінів і аббревіатур воєнної тематики. Одеський лінгвістичний вісник. 2017. № 9. С. 124–128.
4. Беляева Л.Н. Теория и практика перевода: учебное пособие. Санкт-Петербург: ООО «Книжный Дом», 2007. 212 с.
5. Борисов В.В. Аббревіація та акроніми. Військові та науково-технічні скорочення в іноземних мовах / під ред. А.Д. Швейцера. Москва, 2004. 320 с.
6. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: навчальний посібник. Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. 576 с.
7. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова: короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ: Либідь, 2001. 156 с.

Милова О. Є., Дроговоз А. А. Сокращения как характерная черта военного текста и способы их перевода

Аннотация. В статье рассматриваются особенности и специфические черты военного текста. Охарактеризованы основные черты передачи содержания сокращений, присущие военным текстам. Рассмотрена и структурирована классификация способов перевода аббревиаций в военных текстах.

Ключевые слова: военный перевод, военные материалы, военная номенклатура, военные термины, специальные сокращения, условные обозначения, аббревиации.

Milova O., Drohovor A. Abbreviations as a characteristic feature of the military text and methods of their translation

Summary. The article describes the features and specific features of the military text. The main features of the content of abbreviations in herent in military texts are characterized. The classification and classification of methods for translating abbreviations into military texts is considered and structured.

Key words: military translation, military material, military nomenclature, military terms, special abbreviations, symbols, abbreviations.